

PRO

MEMORIA

<https://doi.org/10.18778/1644-857X.25.01.16>

ALBIN GŁOWACKI

UNIwersytet Łódzki / UNIVERSITY OF ŁÓDŹ

<https://orcid.org/0000-0002-5207-9449>

O życiu i najważniejszej spuściźnie naukowej dr hab. Natalii Siegiejewny Lebiediewej (1939–2025)

W dniu 6 października 2025 r. zmarła w Moskwie znana badaczka historii stosunków międzynarodowych XX w. i II wojny światowej, doświadczona archeografka Natalia S. Lebiediewa. Była głównym pracownikiem naukowym w Katedrze Historii Stosunków Międzynarodowych i Integracji Nauki i Edukacji Akademickiej Instytutu Historii Powszechnej Rosyjskiej Akademii Nauk. Poznaliśmy się w Moskwie i spotykaliśmy się tam w czasie moich kwerend archiwalnych od lat osiemdziesiątych XX w., uczestniczyliśmy w pracach Polsko-Rosyjskiej Grupy ds. Trudnych, braliśmy udział w konferencjach naukowych.

W Polsce jest znana i ceniona szczególnie za wybitne zasługi w badaniu, ujawnieniu i upowszechnieniu wiedzy o zbrodni katyńskiej oraz w ostatecznym, oficjalnym zdemaskowaniu radzieckich kłamstw na ten temat. Wielokrotnie wygłaszała w Polsce referaty i publikowała prace w języku polskim. W Jej życiorysie jest też ważny wątek łódzki: w 2026 r. minie 30 lat od chwili, kiedy uzyskała habilitację na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Łódzkiego.

© by the author, licensee University of Łódź – University of Łódź Press, Łódź, Poland. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license CC-BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

Funding information: not applicable. **Conflicts of interests:** none. **Ethical considerations:** the authors assure of no violations of publication ethics and take full responsibility for the content of the publication. **Declaration regarding the use of GAI tools:** not used

Received: 2026-06-15. Verified: 2026-06-15. Accepted: 2026-06-30

Doktor hab. Natalia Siegiejewa Lebediewa
Źródło: Domena publiczna

Urodziła się 14 czerwca 1939 r. w Moskwie¹ w inteligenckiej rodzinie Siergieja Aleksiejewicza Lebediewa (1902–1974) i Alisy Grigorjewny Steinberg (1911–1979; wiolonczelistka, w młodości zajmowała się też baletem). Miała dwoje rodzeństwa: starszego brata Siergieja (1935–2007; przyszły uczony matematyk) i siostrę bliźniaczkę Jekatierinę (1939–?; – przyszła wiolonczelistka i pianistka, pedagog). Dzieci dorastały pod opieką matki, ale styl życia ojca (jego ogromna pracowitość, skromność, uczciwość) również wywarł głęboki wpływ na ich wychowanie. W lecie rodzina wyjeżdżała na wypoczynek do podmoskiewskiego osiedla Pieriedielkino.

Ojciec Natalii został wybitnym radzieckim naukowcem w dziedzinie technologii komputerowych – współtwórcą pierwszych w ZSRR i w kontynentalnej Europie elektronicznych maszyn obliczeniowych. W latach trzydziestych wśród przyjaciół Lebediewych byli przyszli znani aktorzy, muzycy i pisarze: Jewgienij Pietrow, Ilja Ilf,

¹ Kwestionariusz osobowy, Archiwum Uniwersytetu Łódzkiego, Wydział Filozoficzno-Historyczny [dalej: AUŁ, WFH], Przewody habilitacyjne,teczka: Natalia Siegiejewa Lebediewa, sygn. 758, k. 25.

Michaił Zoszczenko, Jurij Olesza, Walentin Katajew, Aleksandr Fadiejew, Michaił Swietłow, Korniej Czukowski (prześladowany i zakazany z powodów ideologicznych). Krewni rodziców Natalii Lebiediewej sami boleśnie odczuli skutki stalinowskiego terroru (areszty, łagry). Po niemieckiej inwazji na ZSRR rodzina Lebiediewych ewakuowała się w październiku 1941 r. do Swierdłowska (obecnie Jekaterynburg). W warunkach stanu wojennego żyła tam w ubóstwie. Przez pewien czas mieszkała w sieni łaźni. Z powodu przenikliwego chłodu dzieci natychmiast zachorowały. Następnie wszystkich przeniesiono do drewnianego domu bez wygod – zimnego i wilgotnego. Ojciec rodziny trudził się do późnych godzin w ewakuowanym z Moskwy Ogólnozwiązkowym Instytucie Elektrotechnicznym. W nowej sytuacji zajmował się w nim pracą na rzecz obronności kraju, m.in. przeprowadzając próby z torpedą samonaprowadzającą oraz systemem stabilizacji dział czołgowych, co umożliwiało celowanie i strzelanie bez zatrzymywania pojazdu. Zaopatrywał rodzinę w torf, w ziemniaki, w wodę z odległej studni². W 1943 r. powrócił z pracodawcą i swoją rodziną do Moskwy, ale już na początku 1945 r. przeniósł się do Kijowa, gdzie przyjął propozycję zatrudnienia w Akademii Nauk Ukraińskiej SRR i objął stanowisko dyrektora tamtejszego Instytutu Energetyki. W lecie 1946 r. cała jego rodzina przeprowadziła się na Ukrainę. Dwa ciasne pokoje moskiewskiej komunałki zamieniła na pięciopokojowe mieszkanie w Kijowie w Domu Akademii Nauk. Odtąd żyło się im zdecydowanie lepiej niż w stolicy państwa. Także i na nowym miejscu odwiedzali ich sławni goście – aktorzy, muzycy i inni znani ludzie. Zaprzyjaźnili się z nimi m.in.: Jurij Timoszenko, Jefim Berezyn, Borys Siczkin, Światosław Richter. Dzieci Lebiediewych spędzały wolny czas z rówieśnikami z sąsiedztwa (np. z dziećmi światowej sławy matematyka – akademika Michaiła A. Ławrientjewa). W okresie 1949–1951 na całe lato wyjeżdżały na wypoczynek do ulokowanego pośród lasów kurortu Teofania (kilkanaście kilometrów na południe od Kijowa), gdzie ich ojciec otrzymał w dawnym hotelu w kompleksie klasztornym pomieszczenia na duże laboratorium do zespołowych prac nad epokowym dla państwa zadaniem: stworzeniem pierwszego radzieckiego komputera. Dlatego zamieszkał tam w zasadzie na

² W.P. Samochin, K.W. Mieszczerinowa, *Akadiemik Siergiej Aleksiejewicz Lebiediew (70 let sozdaniju sowietskoj wyczislitelnoj techniki)*, „Maszynostrojenije i kompjutierneje technologii” 2018, № 6, s. 18–88; *Siergiej Aleksiejewicz Lebiediew*, [seria: „Biobibliografija uczonych Ukrainskoj SSR”], Kijew 1978.

stałe i z sukcesem trudił się do późnych godzin nocnych. Priorytetowe znaczenie jego prac sprawiło, że władze państwowe powołały w Moskwie Instytut Mechaniki Precyzyjnej i Techniki Komputerowej Akademii Nauk ZSRR. Ojciec Natalii, nadal pozostając pracownikiem na Ukrainie (do 1951 r.), w marcu 1950 r. został głównym konstruktorem i kierownikiem Laboratorium nr 1 we wspomnianym instytucie w Moskwie (a od czerwca 1953 r. jego dyrektorem przez 20 lat). Odtąd czasowo zamieszkiwał tu w hotelu dla akademików „Jakor”. W 1952 r. już cała rodzina powróciła do stolicy kraju, gdzie otrzymała w dzielnicy Sokół (północna część miasta) pięciopokojowe mieszkanie przy ul. Nowopieszczanaj. Dzieci ucieszył także zakup dachy w popularnej miejscowości wypoczynkowej Łucyno koło Zwienigorodu (ponad 50 km na zachód od Moskwy) – w lasach nad rzeką Moskwą. U Lebiediewych gościli m.in.: literaturoznawca Iraklij Ł. Andronikow, wybitny tancerz i aktor Machmud A. Esambajew, aktor Zinowij Je. Gerdt, znakomity pianista Swiatosław T. Richter. Matka Natalii wraz z Andriejem D. Sacharowem i innymi akademikami zbierała środki na tajny fundusz pomocy dla przyjaciół, którzy mieli kłopoty z władzami: dla poety i dramaturga Aleksandra A. Galicza (Ginzburga), dla pisarza Władimira D. Dudincewa, dla Aleksandra I. Sołżenicyna.

Te i wcześniejsze, bliskie kontakty z rodzinami naukowców, artystów i literatów, którzy krytycznie oceniali klasę rządzącą, cenzurę, represyjność systemu, ale też w ogóle atmosfera rozmów z ludźmi świata nauki i kultury kształtowały społeczną wrażliwość i charakter Natalii Lebiediewej.

W latach 1957–1962, w atmosferze chruszczowskiej „odwilży”, sprzyjającej nowemu spojrzeniu na historię kraju, N. Lebiediewa odbyła studia wyższe w Moskiewskim Instytucie Historyczno-Archiwistycznym. Wtedy też wyszła za mąż oraz opublikowała pierwsze teksty źródłowe na temat korespondencji Aleksandra Hercena³ oraz jego archiwum⁴. Uzyskany 5 lipca 1962 r. dyplom ukończenia studiów z wyróżnieniem, a zapewne także bardzo wysoka pozycja naukowa ojca-akademika, miały znaczenie przy wyborze dalszej drogi zawodowej. W sierpniu 1962 r. podjęła bowiem

³ N.S. Rogowa, *Iz istorii pieriepiski A.I. Giercena 1859–1861 gg. (Sud’ba dokumentalnych materialow)*, „Trudy Moskovskogo gosudarstwiennogo istoriko-archiwnogo instituta” 1961, t. XVI, s. 317–331.

⁴ Eadem, *K istorii archiwa A.I. Giercena*, „Istoriczeskij archiw” 1962, № 1, s. 94–104 (autorski wstęp i komentarze do opublikowanych dokumentów).

pracę w Instytucie Historii Akademii Nauk ZSRR (Sektor Polityki Zagranicznej ZSRR i Stosunków Międzynarodowych). Kolejnym etapem Jej kariery zawodowej stała się aspirantura (studia doktoranckie) w latach 1967–1971, ale już w Instytucie Historii Powszechnej Akademii Nauk ZSRR. W tym okresie urodziła córkę Alisę (1968 r.). Aspiranturę zwieńczyła obroną rozprawy kandydackiej pt. *Priedystorija Niurnbierskogo processa (1941–1945 gg.)*. Promotorem pracy był prof. Arkadij Połtorak (1916–1977). Opracowanie (ss. 350) jest poświęcone przygotowaniu procesu w Norymberdze. W pierwszej kolejności omówiono w nim kwestie prawne, dotyczące osobliwości niemieckich zbrodni przeciwko ludzkości, problem osądzenia i ukarania nazistowskich przestępców wojennych oraz miejsce tych spraw w opinii społecznej i w polityce trzech mocarstw alianckich w latach 1943–1944. Tę część rozważań zamyka opis międzysojuszniczych rozmów na przełomie lat 1944/1945 w sprawie powołania Międzynarodowego Trybunału Wojskowego (MTW). Stosunkowo dużo miejsca zajmuje przedstawienie przebiegu i rezultatów konferencji londyńskiej (26 VI – 8 VIII 1945) z udziałem przedstawicieli rządów: brytyjskiego, amerykańskiego, francuskiego i radzieckiego. Debatowali oni tam nad wypracowaniem uzgodnień w kwestiach sądownictwa oraz prawa procesowego i materialnego. Znalazło to odbicie w końcowym Porozumieniu (w przedmiocie ścigania i ukarania głównych zbrodniarzy wojennych z europejskich krajów osi) oraz w Statucie MTW. Statut ten określał kompetencje i zasady działania Trybunału oraz wskazał czyny podlegające jego jurysdykcji. Rozprawę kończą uwagi o przygotowaniu do rozpoczęcia pracy tego nowego organu (działalność Komitetu głównych oskarżycieli; organizacyjne posiedzenia MTW).

Drukowana, przerezegowana wersja tej rozprawy kandydackiej ukazała się po czterech latach⁵. W przyszłości okazało się, że to zainteresowanie N. Lebediewej procesem norymberskim przybrało trwały charakter i zaowocowało ważnymi publikacjami źródłowymi (o czym poniżej) oraz różnymi opracowaniami⁶.

⁵ N.S. Lebediewa, *Podgotowka Niurnbierskogo processa*, Moskwa 1975, ss. 238.

⁶ Przykładowo należy przytoczyć tu choćby następujące: A.I. Połtorak, N.S. Lebediewa, *25-letije Niurnbierskogo processa*, „Woprosy istorii” 1971, № 9, s. 85–106; N.S. Lebediewa, *Iz istorii podgotowki Niurnbierskogo processa*, „Jeżegodnik giermanskoj istorii” 1971, s. 256–286; A.I. Poltorak, N.S. Lebedeva, *Nürnberg: Geschichte und Gegenwart*, „Deutsche Außenpolitik” 1971,

Tymczasem na mocy decyzji Rady Instytutu Historii Powszechnej AN ZSRR z 29 grudnia 1971 r. uzyskała ona stopień kandydata nauk historycznych⁷. Od 1972 r. aż do śmierci była związana zawodowo ze wspomnianym Instytutem (w 1991 r. zmienił nazwę na Instytut Historii Powszechnej Rosyjskiej Akademii Nauk).

W latach 1972–1982 uczestniczyła w przygotowaniu 12-tomowej *Historii II wojny światowej 1939–1945*⁸. Opublikowała w tym wydawnictwie dwa rozdziały (ok. 80 stron) oraz brała udział w dopracowaniu innych.

Od 1992 r. kierowała Centrum Publikacji Dokumentów Historii XX w. Instytutu Historii Powszechnej RAN. Na tym polu odnotowała duże sukcesy edytorskie.

* * *

Na fali pieriestrojki, kiedy to w ZSRR zaczęto głośno domagać się m.in. ujawnienia materiałów związanych z podpisaniem radziecko-niemieckiego układu o nieagresji (23 VIII 1939), układu o przyjaźni i granicy (28 IX 1939) oraz tajnych protokołów do nich, a także otwarcie mówić o następstwach sojuszu Stalin–Hitler, zaistniała szansa na rozpoczęcie procesu usuwania „białych plam” w historii stosunków radziecko-polskich. W związku z tym, że podczas wizyty W. Jaruzelskiego w Moskwie doszło 21 kwietnia 1987 r. do podpisania Deklaracji o współpracy w dziedzinie ideologii, nauki i kultury, kierownictwa KPZR i PZPR utworzyły wspólną Komisję Partyjnych Historyków Polski i ZSRR. Jej zadaniem było podjąć próbę wyjaśnienia trudnych, przemilczanych z powodów politycznych, tragicznych wydarzeń w historii między obydwoma krajami. Komisja uzgodniła 25 takich tematów, w tym m.in.: pakt radziecko-niemiecki z 1939 r., inwazję Armii Czerwonej na Polskę 17 września 1939 r., deportacje obywateli polskich w głąb ZSRR, losy jeńców polskich w ZSRR w latach 1939–1941. Ze strony radzieckiej okres ten przypadło badać głównie prof. Walentynie Siergiejewnie Parsadanowej. N. Lebiediewa, która z tematyką katyńską (w fałszywej wersji akademika Nikołaja N. Burdenki) szerzej zetknęła się

nr 5, s. 896–908; N.S. Lebiediewa, *Sud nad faszyszmom i agriessijej (K 40-letiju Niurnbergского processa)*, Moskwa 1985, ss. 64.

⁷ Dyplom kandydata nauk – kopija, AUŁ, WFH, Przewody habilitacyjne,teczka: Natalia Siergiejewna Lebiediewa, sygn. 758, k. 27.

⁸ *Istorija wtoroj mirowoj wojny 1939–1945 w dwienadcati tomach*, Moskwa 1973–1982.

m.in. przygotowując rozprawę kandydacką dotyczącą procesu norymberskiego, w 1988 r. znowu do niej wróciła. Z inicjatywy dziennikarza Władimira Abarinowa⁹ zainteresowała się bowiem 136. specjalnym batalionem NKWD, który ochraniał obóz jeńców polskich w Kozielsku, a w okresie jego „rozładowania” w kwietniu–maju 1940 r. pilnował ich na trasie z Kozielska do stacji Gniozdowo w pobliżu Katynia. Naciski strony polskiej, ażeby wreszcie wyjaśnić kwestię zbrodni na jeńcach polskich z trzech obozów specjalnych NKWD spowodowały, że na szczytach władzy w ZSRR tematyka katyńska stała się przedmiotem narad, poszukiwania jakiegoś rozwiązania, aż wreszcie decyzji o udostępnieniu w 1989 r. niektórym badaczom (Ju. Zoria, W. Parsadanowa, N. Lebediewa) odpowiednich archiwaliów. Źródła te świadczyły przekonująco o winie reżimu J. Stalina za mord na jeńcach polskich sprzed 50 lat. I oto w prasie pojawiły się sensacyjne artykuły (m.in. w marcu 1990 r. N. Lebediewej w poczytnych „Moskowskich nowostiach”) wskazujące na odpowiedzialność NKWD za katyńską tragedię. Rozgłos w tej sprawie wymusił na władzach ZSRR zajęcie oficjalnego stanowiska. Wyrażono je w Oświadczeniu TASS z 13 kwietnia 1990 r. (na podstawie projektu W. Parsadanowej), zatwierdzonym przez Biuro Polityczne KC KPZR. Po raz pierwszy oficjalnie przyznano (i to w rocznicę ujawnienia w 1943 r. przez Niemcy zbrodni), że bezpośrednią odpowiedzialność za mord w Lesie Katyńskim ponosi kierownictwo NKWD. W takiej atmosferze badania nad tą tematyką prowadziła m.in. N. Lebediewa. Część swoich rewelacyjnych ustaleń dotyczących „rozładowania” obozów specjalnych zawarła już w zbiorowej publikacji, na którą złożyły się także opracowania Cz. Madajczyka, W. Parsadanowej, Ju. Zorii i G. Zaworonkowa¹⁰. Natomiast jeszcze w tym samym 1991 r. złożyła do druku w moskiewskiej Grupie Wydawniczej „Progriess” – „Kultura” nowatorskie opracowanie, w którym podjęła próbę przedstawienia stalinowskiej polityki ukierunkowanej na zniszczenie państwa i narodu polskiego w latach 1939–1941. W trzech segmentach merytorycznych omówiła zbrodnie: przeciw pokojowi, wojenne i przeciwko ludzkości. Najwięcej miejsca zajęło jej ukazanie tragicznych losów

⁹ Opublikował on w nakładzie 75 000 egzemplarzy pionierską pracę *Katynskij łabirint*, Moskwa 1991, ss. 205, 3 nłb.

¹⁰ *Katynskaja drama. Kozielsk, Starobielsk, Ostaszkow: sud'ba intiernirowannyh polskich wojennoslužaszczich*, sostawlenije i obszczaja riedakcyja O.W. Jasnowa, Moskwa 1991, ss. 238 (nakład 50 000 egz.).

ogółu jeńców polskich w ZSRR. W oparciu o unikalne, świeżo odtajnione materiały archiwalne szczegółowo opisała przygotowania i przebieg zbrodni na jeńcach trzech obozów specjalnych NKWD: kozielskiego, starobielskiego i ostaszkowskiego. Prześledziła też losy jeńców skierowanych do obozów pracy oraz tych, którzy ocalili w 1940 r. Publikacja ta ukazała się dopiero w 1994 r. i w nakładzie zaledwie... 1000 egzemplarzy¹¹. Wobec sporów wśród rosyjskich badaczy wokół tego, kto był prekursorem ujawnienia w Rosji prawdy o zbrodni katyńskiej¹², N. Lebediewa zdecydowała przedstawić swoją książkę jako podstawę przewodu habilitacyjnego w Polsce. W tej sprawie napisała prośbę do Dziekana Wydziału Filozoficzno-Historycznego Uniwersytetu Łódzkiego, gdzie sprawy trudne w stosunkach polsko-radzieckich były przedmiotem badań miejscowego środowiska historyków. W dniu 24 listopada 1995 r. zwróciła się do Rady Wydziału Filozoficzno-Historycznego UŁ o wszczęcie przewodu habilitacyjnego¹³. Dnia 25 stycznia 1996 r. Rada ta jednogłośnie powołała pięcioosobową Komisję do przeprowadzenia przewodu habilitacyjnego dr N. Lebediewej. Na kolejnym posiedzeniu Rady, 29 lutego 1996 r., przewodniczący Komisji przedstawił stanowisko w tej sprawie, informując, że wspomniana publikacja może stanowić podstawę wszczęcia przewodu habilitacyjnego. Jednocześnie zaproponował kandydatury recenzentów w tym przewodzie. W tajnym głosowaniu Rada jednogłośnie przychyliła się do wniosków Komisji w sprawie wszczęcia przewodu habilitacyjnego oraz powołania na recenzentów prof. dr. hab. Andrzeja Ajnenkiela, prof. dr. Czesława Madajczyka i prof. dr. hab. Wojciecha Materskiego. W związku z tym, że nadesłane przez nich

¹¹ N.S. Lebediewa, *Katyń: priestuplenije protiv czelowieczestwa*, Moskwa 1994, ss. 348, 4 nlb. Drugie wydanie wyszło w 1996 r. Natomiast polski przekład tej monografii, przygotowany przez Kazimierza Bidakowskiego, ukazał się nakładem Bellony i Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa: N. Lebediewa, *Katyń: zbrodnia przeciwko ludzkości*, Warszawa 1997, ss. 321 (wyd. 2 w 1998 r.).

¹² Na ten temat m.in.: I. Jaźborowska, A. Jabłokow, J. Zoria, *Katyń. Zbrodnia chroniona tajemnicą państwową*, Warszawa 1998, s. 167–195, 208 i nn.; I.S. Jaźborowska, A.Ju. Jabłokow, W.S. Parsadanowa, *Katynskij sindrom w sowietsko-polskich i rossijsko-polskich otnoszenijach*, Moskwa 2001, s. 286 i nn.; I. Jaźborowska, *Kierunki i poglądy w historiografii rosyjskiej w sprawie zbrodni katyńskiej*, [w:] *Zbrodnia katyńska w oczach współczesnych Rosjan*, Warszawa 2007, s. 46–49; S.M. Jankowski, *Reakcje Rosjan na wystawę katyńską w Moskwie. Czwórkami do Moskwy...*, [w:] *ibidem*, s. 105–116.

¹³ Przebieg procedury habilitacyjnej w materiałach AUŁ, WFH, Przewody habilitacyjne, teczka: Natalia Siergiejewna Lebediewa, sygn. 758, k. 1–124; *ibidem*, Jednostki organizacyjne, sygn. 2878, *passim*.

oceny rozprawy habilitacyjnej były bardzo wysokie, Rada w dniu 23 maja 1996 r. jednogłośnie dopuściła Aplikantkę do kolokwium habilitacyjnego. Odkonano je na nadzwyczajnym posiedzeniu Rady 4 lipca 1996 r. Byłem jego protokolantem. Rozpoczęło się ono od przypomnienia naukowej sylwetki dr N. Lebediewej, a następnie przedstawienia opinii przez trzech recenzentów na temat jej dorobku oraz rozprawy habilitacyjnej. Zgodnie eksponując doniosłość wykorzystania archiwaliów rosyjskich o kapitalnej wartości poznawczej, zwrócili oni uwagę na nikłe spożytkowanie polskich źródeł i dorobku historiograficznego.

Kolejnym etapem zebrania Rady było kolokwium habilitacyjne. Aplikantce zadawali pytania najpierw recenzenci, a następnie inni uczestnicy posiedzenia. Jej odpowiedzi zostały ocenione przez nich jako kompetentne, erudycyjne, dogłębne, konsumujące najnowsze źródła. W tajnym głosowaniu Rada jednomyślnie uznała pozytywny wynik kolokwium. Pozwoliło to przejść do wyboru tematu wykładu habilitacyjnego. Spośród trzech zgłoszonych propozycji członkowie Rady wskazali zagadnienie „Komintern a Polska w latach II wojny światowej”. Aplikantka naświetliła więc, jak zbliżenie Hitler–Stalin wpłynęło na wycofanie się Kominternu z idei pomocy międzynarodowego proletariatu dla napadniętej Polski. Ukazała też radykalną zmianę tego kursu po 22 czerwca 1941 r., kiedy to doszło do odbudowania partii robotniczej (bez umieszczania w jej nazwie określenia „komunistyczna”) w okupowanej Polsce, ale i do przenikania agentury kominternowskiej do Armii Polskiej gen. W. Andersa oraz wpływania na nastroje także w skupiskach emigracji polskiej na Zachodzie.

W związku z pozytywnymi ocenami dorobku naukowego, kolokwium habilitacyjnego i wykładu habilitacyjnego Rada Wydziału w tajnym głosowaniu 4 lipca 1996 r. jednomyślnie uchwaliła nadać N.S. Lebediewej stopień doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie historii (specjalność: historia powszechna najnowsza). Centralna Komisja ds. Tytułu Naukowego i Stopni Naukowych zatwierdziła tę uchwałę 28 października 1996 r.¹⁴ Mimo tego, że podówczas wciąż obowiązywało polsko-radzieckie porozumienie o równoważności dokumentów o wykształceniu, stopniach

¹⁴ Pismo Centralnej Komisji ds. Tytułu Naukowego i Stopni Naukowych, AUŁ, WFH, Przewody habilitacyjne,teczka: Natalia Siergiejewna Lebediewa, sygn. 758, s. 123; Zawiadomienie o nadaniu stopnia naukowego doktora habilitowanego, *ibidem*, s. 117–118.

i tytułach naukowych wydawanych w PRL i ZSRR¹⁵ strona rosyjska nie uznała za słuszne nostryfikować polski dyplom dr. hab. N.S. Lebediewej.

Bardzo owocne kwerendy źródłowe w odtajnionych rosyjskich zbiorach archiwalnych na temat losów jeńców polskich w obozach NKWD zachęciły Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych Rzeczypospolitej Polskiej i Państwową Służbę Archiwalną Federacji Rosyjskiej do zawarcia umowy o wspólnym przygotowaniu wydawnictwa źródłowego poświęconego szeroko rozumianej zbrodni katyńskiej. W realizacji tego pomnikowego przedsięwzięcia pierwszoplanową rolę ze strony rosyjskiej odegrała N.S. Lebediewa. Przewidziano edycję dokumentów w dwóch równoległych wersjach językowych: polskiej i rosyjskiej. W sumie zaplanowano po cztery tomy. Polska edycja nosi tytuł *Katyń: dokumenty zbrodni*. W 1995 r. do rąk czytelników trafił z Wydawnictwa TRIO okazały pierwszy tom pt. *Jeńcy nie wypowiedzianej wojny: sierpień 1939 – marzec 1940* (ss. 548). Publikację fachowo opracowanych dokumentów poprzedza obszerny wstęp, w którym N. Lebediewa i W. Materski opisali, według najnowszej wiedzy, okoliczności inwazji Armii Czerwonej na Polskę oraz losy jeńców polskich w obozach do marca 1940 r. Jest to znakomity przewodnik do studiowania zawartości zamieszczonych tekstów źródłowych.

Kolejny tom tej serii ukazał się dopiero po trzech latach¹⁶. Opracowany według schematu i zasad edytorskich przyjętych dla pierwszego tomu, przyniósł unikatowej wartości dokumentację, która odsłania tajemnice przygotowań i przebiegu operacji „rozładowania” obozów specjalnych (kozielskiego, starobielskiego i ostaszkowskiego) oraz (w małym stopniu) więzień w zachodnich obwodach Ukraińskiej SRR i Białoruskiej SRR. W ramach tej zbrodniczej akcji zamordowano prawie 22 000 obywateli polskich.

Dzieje tych jeńców, którzy ocalili z akcji katyńskiej oraz tych z obozów pracy i los przejętych przez NKWD polskich internowanych z Litwy i Łotwy przedstawione zostały w trzecim tomie dokumentów, wydanym w 2001 r.¹⁷

¹⁵ „Dziennik Ustaw” 1975, nr 4, poz. 14 i 15. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej wypowiedział to porozumienie dnia 24 II 2005 r. z mocą obowiązywania od 25 IX 2005 r., *ibidem*, 2006, nr 14, poz. 94 i 95.

¹⁶ *Katyń: dokumenty zbrodni*, t. II (*Zagłada marzec–czerwiec 1940*), oprac. W. Materski, E. Rosowska, B. Woszczyński, N.S. Lebediewa, N.A. Pietrosowa, Warszawa 1998, ss. 567, 9 nlb.

¹⁷ *Katyń: dokumenty zbrodni*, t. III (*Losy ocalałych lipiec 1940 – marzec 1943*), oprac. W. Materski, E. Rosowska, B. Woszczyński, N.S. Lebediewa, N.A. Pietrosowa, Warszawa 2001, ss. 636, 4 nlb.

Ostatnia pozycja z tej serii ukazała się z dużym opóźnieniem, bo dopiero po pięciu latach¹⁸. Zamieszczono w niej głównie materiały na temat ukrywania i fałszowania prawdy o zbrodni katyńskiej przez władze ZSRR przez pół wieku od dokonania mordu. Udokumentowane zostały także różne zabiegi dyplomatyczne Kremla mające zapobiegać ujawnieniu czy upowszechnieniu tej prawdy w innych krajach. Wydawcy zadbali i o to, ażeby przypomnieć wytrwale starania polskich władz na emigracji i Polonii wolnego świata o przebicie się tej prawdy do międzynarodowej opinii publicznej.

Zawartość tego zbioru obnażała prawdziwe oblicze polityczne i moralne kremlofskich władz oraz stworzonego przez nie systemu, co nawet w warunkach poradzieckiej Federacji Rosyjskiej okazało się trudne do zaakceptowania dla tamtejszych czynników rządzących krajem. W konsekwencji skutkowało to m.in. radykalnym ograniczeniem zawartości rosyjskiej edycji. A przecież w zamierzeniach miało to być pierwsze w Rosji naukowe wydanie dokumentów oświeclających szeroko losy jeńców polskich w ZSRR w okresie od września 1939 r. do lata 1941 r. O ile inauguracyjny tom tej serii jednak ukazał się (choć w cztery lata po polskiej edycji)¹⁹, to z publikacją kolejnych pojawiły się trudności. Ostatecznie przyszło zadowolić się zaledwie jeszcze jednym tomem, wydanym w 2001 r.²⁰ Składały się nań trzy części: *Rozstrzelanie*, *Losy żywych* i *Echo Katynia*. Oznaczało to, że dokonano selekcji dokumentów z trzech polskich tomów i tylko wybrane trafiły do zbioru rosyjskiego.

Ponadto z myślą o upowszechnieniu wśród czytelników anglojęzycznych wiedzy o zbrodni na jeńcach polskich w ZSRR w 1940 r. N. Lebediewa współuczestniczyła w przygotowaniu wyboru 122 dokumentów z dwóch tomów rosyjskich i czterech polskich, który ukazał się w Stanach Zjednoczonych²¹.

Znajomość problematyki stosunków polsko-radzieckich okresu II wojny światowej N.S. Lebediewa spożytkowała także jako członek Polsko-Rosyjskiej Grupy ds. Trudnych. Grupa ta opublikowała

¹⁸ *Katyn: dokumenty zbrodni*, t. IV (*Echa Katynia kwiecień 1943 – marzec 2005*), oprac. W. Materski, E. Rosowska, B. Woszczyński, N.S. Lebediewa, N.A. Pietrosowa, Warszawa 2006, ss. 619, 1 nlb.

¹⁹ *Katyn. Plenniki nieobjawlennoj wojny*, zostawili N.S. Lebediewa, N.A. Pietrosowa, B. Woszczyński, W. Materski, E. Rosowska, Moskwa 1999, ss. 603, 3 nlb.

²⁰ *Katyn. Mart 1940 g. – sientjabr' 2000 g. Rasstriel, Sud'by żywych. Echo Katyni. Dokumenty*, otwiestwiennij zostawitel N.S. Lebediewa, Moskwa 2001, ss. 688.

²¹ *Katyn: A Crime Without Punishment*, eds A.M. Cienciala, N.S. Lebedeva, W. Materski, documents transl. M. Schwartz, A.M. Cienciala, M.A. Kipp, New Haven–London 2007, ss. XXX, 624.

efekty swojej pracy w formie bardzo ważnego poznawczo i politycznie wydawnictwa: *Białe plamy – czarne plamy. Sprawy trudne w relacjach polsko-rosyjskich (1918–2008)*, pod redakcją A.D. Rotfelda i A.W. Torkunowa (Warszawa 2010, ss. 907)²². Lebediewa jest w nim autorką dwóch tekstów: *Inwazja Armii Czerwonej. IV rozbiór Polski* (s. 264–295) oraz o zbrodni katyńskiej – *Proces odkrywania prawdy i upamiętnienie ofiar* (s. 333–359). Mniejszej objętościowo prace z problematyki katyńskiej publikowała także w różnych wydawnictwach zbiorowych i czasopismach²³.

Przypomnienie imponującego dorobku edytorskiego N.S. Lebediewej nie byłoby pełne bez uwzględnienia jeszcze choćby jej wysiłku nad wydaniem wybranej dokumentacji III Międzynarodówki. Zajmowała się tym już od 1992 r. wspólnie z prof. M.M. Narin-skim. Przygotowała z nim dwutomową publikację źródłową, która dotyczyła schyłkowego okresu istnienia III Międzynarodówki²⁴. Dla Polaków ważne jest, że w doborze materiału do publikacji uwzględniła również ten, który dotyczył Polski i polskich komu-

²² Dla upowszechnienia tego ważnego wydawnictwa istotne jest, że ukazały się też rosyjska i anglojęzyczna jego wersje: *Белые пятна-черные пятна. Сложные вопросы в российско-польских отношениях*, pod obszczej redakcyjnej akademi-ka A.W. Torkunowa, prof. A.D. Rotfelda, Moskwa 2010, ss. 822, 2 nlb.; *White Spots – Black Spots: Difficult Matters in Polish-Russian Relations, 1918–2008*, eds A.D. Rotfeld, A.V. Torkunov, Pittsburgh 2015, ss. 666.

²³ Przykładowo można wymienić następujące: N.S. Lebediewa, *O tragedii w Katyni*, „Międzynarodowa żyźń” 1990, № 5, s. 113–130; eadem, *Suche nach der Wahrheit von Katyn*, „Horizont International” 1990, Nr. 31, s. 55–56; Nr. 32, s. 54–56; eadem, *Katynskie gołosa*, „Nowyj mir” 1991, № 2, s. 208–222; eadem, „Operacyjno-czekistowska obsługa” jeńców wojennych (wrzesień 1939 – maj 1940), [w:] *Zbrodnia nie ukarana: Katyń–Twer–Charków*, Warszawa 1996, s. 108–122; eadem, *Rozstrzeliwania i deportacje ludności polskiej w ZSRR w latach 1939–1941*, „Niepodległość i Pamięć” 1998, R. V, nr 2(11), s. 179–193; eadem, *Proces podejmowania decyzji katyńskiej*, [w:] *Europa Nieprowincjonalna. Przemiany na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej (Białoruś, Litwa, Łotwa, Ukraina, wschodnie pogranicze III Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1772–1999)*, red. K. Jasiewicz, Warszawa-Londyn 1999, s. 1155–1174; N. Lebediewa, W. Materski, *Zastanawiający dokument: przyczynek do hipotezy o związku Akcji AB ze zbrodnią katyńską*, [w:] *W przeddzień zbrodni katyńskiej. Agresja sowiecka 17 września 1939 roku*, red. M. Tarczyński, Warszawa 1999, s. 69–83; N. Lebediewa, *Katyński dział wodny*, [w:] *Polacy i Rosjanie. 100 kluczowych pojęć*, red. A. Magdziak-Miszewska, M. Zuchniak, P. Kowala, Warszawa 2002, s. 100–168.

²⁴ *Komintiern i tworaja mirowaja wojna*, sostawiteli, awtory wstupitelnoj statji i kommentarijew N.S. Lebediewa, M.M. Narinskij, cz. 1 (*Do 22 ijunia 1941 g.*), Moskwa 1994, ss. 554, 4 nlb; cz. 2 (*Polse 22 ijunia 1941 g.*), Moskwa 1998, ss. 594, 6 nlb.

nistów²⁵. Obszerny wybór dokumentów III Międzynarodówki wydała także na temat Finlandii²⁶.

Znakomita znajomość źródeł pozwoliła N. Lebediewej opublikować obszerne opracowania o historii Kominternu w latach II wojny światowej, zamieszczone w wieloautorskiej monografii, przy powstaniu której była także zastępcą redaktora odpowiedzialnego²⁷.

Wątki polskie przewijają się dość często w wydawnictwie źródłowym dotyczącym historii Litwy, w przygotowaniu którego doniosły wkład miała N. Lebediewa, a które ukazało się w Wilnie²⁸.

W końcu lat osiemdziesiątych i w latach dziewięćdziesiątych minionego stulecia wróciła ona na dłuższy okres do bliskiej jej problematyki norymberskiej. Uczestniczyła wtedy w przygotowaniu fundamentalnego, wielotomowego (prawie 5500 stron tekstu) wydawnictwa źródłowego na temat procesu norymberskiego²⁹, podczas którego osadzono głównych zbrodniarzy niemieckich. Była redaktorką bądź współredaktorką naukową wszystkich ośmiu tomów, autorką/współautorką wstępów do czterech tomów (IV, VI, VII i VIII), autorką bądź współautorką komentarzy do t. II. Ponadto dokonała wyboru dokumentów do trzech tomów (VI, VII i VIII).

Kilkanaście lat po ukazaniu się wspomnianej serii opracowała swego rodzaju jej uzupełnienie. Opublikowała bowiem obszerny zbiór ciekawych dokumentów (291), obrazujący rolę władz radzieckich, w tym zwłaszcza czynników politycznych szczebla centralnego, w przygotowaniu, przeprowadzeniu i kontrolowaniu przebiegu

²⁵ W oparciu o te źródła powstał artykuł: *Komintern i Polska 1939–1943 gg.*, „Międzynarodowa żyź” 1993, № 8, s. 147–157.

²⁶ *Komintern i Finlandia 1919–1943. Sbornik dokumentow*, otwistetwienyj sostawitel, awtor wstupitelnoj statji i kormmentatijew N.S. Lebediewa, pod riedakcyjej N.S. Lebediewoj i in., Moskwa 2003, ss. 419, 1 nlb.

²⁷ N.S. Lebediewa, M.M. Narinskij, *Komintern i wtoraia mirowaja wojna (do 22 ijunia 1941 goda)*, [w:] *Istorija Kommunistoczeskogo Intiernacyonala 1919–1943. Dokumientalnyje oczerki*, Moskwa 2002, s. 145–191; eorundem, *Komintern i wtoraia mirowaja wojna (posle 22 ijunia 1941 goda)*, [w:] *ibidem*, s. 192–226; eorundem, *Rospusk Kominterna i sozdanie Otdiela miezdunarodnoj informacyi CK WKP(b). Maj 1943 – maj 1945*, [w:] *ibidem*, s. 227–253.

²⁸ *SSSR i Litwa w gody Wtoroj mirowoj wojny*, t. I (SSSR i Litowskaja Rjespublika [mart 1939 – awgust 1940 gg.]. *Sbornik dokumentow*), sostawili A. Kasparawiczius, Cz. Laurinawiczius, N. Lebediewa, Vilnius 2006, ss. 774, 2 nlb.; t. II (Litwa w politieke SSSR i w miezdunarodnych otnoszenijach [awgust 1940 – sien-tiabr’ 1945 gg.]. *Sbornik dokumentow*), sostawili A. Kasparawiczius, Cz. Laurinawiczius, N. Lebediewa, Vilnius 2012, s. 951, 1 nlb.

²⁹ *Niurnbergskij process. Sbornik matierialow w 8-mi tomach*, Moskwa 1987–1991, 1996–1997, 1999.

procesu norymberskiego (postaw oskarżycieli i sędziów radzieckich). Uwagę polskiego czytelnika przyciągały zwłaszcza dokumenty o zamkniętych posiedzeniach Międzynarodowego Trybunału Wojskowego, na których rozpatrywano sprawę katyńską oraz kwestie układów radziecko-niemieckich z 1939 r.³⁰

Jako uznana specjalistka w dziedzinie archeografii N. Lebediewa należała do rad redakcyjnych serii źródłowych wydawanych w Rosji („Rossija. XX wiek. Dokumenty”) i w Stanach Zjednoczonych („Annals of Communism” – Series Yale University). W Polsce była od 2016 r. członkiem Rady „Przeglądu Wschodniego” (Uniwersytet Warszawski) oraz Rady Programowej półrocznika Instytutu Pamięci Narodowej „Pamięć i Sprawiedliwość” (2017–2025). Za osiągnięcia naukowe przyznano Jej m.in. Nagrodę Specjalną „Przeglądu Wschodniego” (1996). Postanowieniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Aleksandra Kwaśniewskiego z 3 kwietnia 2003 r. N. Lebediewa została odznaczona „za wybitne zasługi w ujawnieniu i udokumentowaniu prawdy o Zbrodni Katyńskiej” Krzyżem Komandorskim Orderu Zasługi Rzeczypospolitej Polskiej³¹. Natomiast 10 marca 2015 r. w Moskwie ambasador Rzeczypospolitej w Federacji Rosyjskiej Katarzyna Pełczyńska-Nałęcz wręczyła Jej Medal Komisji Edukacji Narodowej³². W 1983 r. otrzymała w ZSRR Medal „Za doblestnyj trud” (Za ofiarną pracę). Natomiast w Rosji w 2012 r. znalazła się wśród trojga historyków nominowanych do Nagrody im. Jegora Gajdara.

Polskie Rodziny Katyńskie zadbały o uhonorowanie Jej Złotym Medalem Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej (1990), Honorowym wyróżnieniem Niezależnego Komitetu Historycznego Badania Zbrodni Katyńskiej (1990), Medalem Dnia Pamięci Ofiar Zbrodni Katyńskiej przyznany przez Polską Fundację Katyńską (2008).

Doktor hab. Natalia S. Lebediewa pozostanie w zbiorowej polskiej pamięci jako zasłużona badaczka zwłaszcza trudnych spraw w stosunkach polsko-radzieckich, w tym szczególnie problematyki zbrodni katyńskiej.

³⁰ *СССР и Нюрнбергский процесс. Незнвестные и малоизвестные страницы истории*, научный редактор и составитель Н.С. Лебедiewа, Москва 2012, ss. 624.

³¹ „Monitor Polski” 2003, nr 40, poz. 580.

³² *Odznaczenia dla obywateli Rosji zasłużonych dla współpracy z Polską*, <https://wiadomosci.wp.pl/odznaczenia-dla-obywateli-rosji-zasluzonych-dla-wspolpracy-z-polska-6025261441315457a> (dostęp: 6 VI 2026).

Bibliografia / Bibliography

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

Archiwum Uniwersytetu Łódzkiego [AUŁ]

Wydział Filozoficzno-Historyczny, Przewody habilitacyjne

Jednostki organizacyjne, sygn. 2878

teczka: Natalia Siergiejewna Lebediewa, sygn. 758

ŹRÓDŁA DRUKOWANE

„Dziennik Ustaw” 1975, nr 4, poz. 14 i 15; 2006, nr 14, poz. 94 i 95.

Istorija Kommunistoczeskogo Intiernacyonała 1919–1943. Dokumentalnuje oczerki, Moskwa 2002.

Katyn: A Crime Without Punishment, eds A.M. Cienciala, N.S. Lebedeva, W. Materski, documents transl. M. Schwartz, A.M. Cienciala, M.A. Kipp, New Haven–London 2007.

Katynskaja drama. Kozielsk, Starobielsk, Ostaszkow: sud’ba intiernirowannyh polskich wojennoslužaszczich, sostawlenije i obszczaja riedakcyja O.W. Jasnowa, Moskwa 1991.

Katyn: dokumenty zbrodni, t. I (*Jeńcy nie wypowiedzianej wojny sierpień 1939 – marzec 1940*), oprac. W. Materski, B. Woszczyński, E. Rosowska, N.S. Lebediewa, N. A. Pietrosowa, Warszawa 1995.

Katyn: dokumenty zbrodni, t. II (*Zagłada marzec–czerwiec 1940*), oprac. W. Materski, E. Rosowska, B. Woszczyński, N.S. Lebediewa, N.A. Pietrosowa, Warszawa 1998.

Katyn: dokumenty zbrodni, t. III (*Losy ocalałych lipiec 1940 – marzec 1943*), oprac. W. Materski, E. Rosowska, B. Woszczyński, N.S. Lebediewa, N.A. Pietrosowa, Warszawa 2001.

Katyn: dokumenty zbrodni, t. IV (*Echa Katynia kwiecień 1943 – marzec 2005*), oprac. W. Materski, E. Rosowska, B. Woszczyński, N.S. Lebediewa, N.A. Pietrosowa, Warszawa 2006.

Katyn. Mart 1940 g. – sientjabr’ 2000 g. Rasstriel, Sud’by żywych. Echo Katyni. Dokumenty, otwietstwiennyj sostawitel N.S. Lebediewa, Moskwa 2001.

Katyn. Plenniki nieobjawlennoj wojny, sostawiteli N.S. Lebediewa, N.A. Pietrosowa, B. Woszczynskij, W. Matierskij, E. Rosowska, Moskwa 1999.

Komintiern i Finlandija 1919–1943. Sbornik dokumentow, otwietstwiennyj sostawitel, awtor wstupitelnoj statji i kommientatijew N.S. Lebediewa, pod riedakcyjej N.S. Lebediewoj i in., Moskwa 2003.

Komintiern i wtoraja mirowaja wojna, sostawiteli, awtory wstupitelnoj statji i kommientarijew N.S. Lebediewa, M.M. Narinskij, cz. 1 (*Do 22 ijunia 1941 g.*), Moskwa 1994; cz. 2 (*Polse 22 ijunia 1941 g.*), Moskwa 1998.

„Monitor Polski” 2003, nr 40, poz. 580.

Niurnbierskij process. Sbornik matieriałow w 8-mi tomach, Moskwa 1987–1991, 1996–1997, 1999.

SSSR i Litwa w годы Wtoroj mirowoj wojny, t. I (SSSR i Litowskaja Riespublika [mart 1939 – awgust 1940 gg.]. Sbornik dokumentow), zostawili A. Kasparawiczius, Cz. Laurinawiczius, N. Lebiediewa, Vilnius 2006.

SSSR i Litwa w годы Wtoroj mirowoj wojny, t. II (Litwa w politike SSSR i w mieżdunarodnych odnoszenijach [awgust 1940 – sientia br' 1945 gg.]. Sbornik dokumentow), zostawili A. Kasparawiczius, Cz. Laurinawiczius, N. Lebiediewa, Vilnius 2012.

SSSR i Niurnbierskij proces. Nieizwiestnyje i małoizwiestnyje straniczy istorii, naucznyj riedaktor i zostawiciel N.S. Lebiediewa, Moskwa 2012.

OPRACOWANIA

Abarinow W., *Katynskij labirint*, Moskwa 1991.

Bielyje piatna-czornyje piatna. Słożnyje woprosy w rossijsko-polskich odnoszenijach, pod obszczej riedakcyjej akadiemika A.W. Torkunowa, prof. A.D. Rotfiel-da, Moskwa 2010.

Istorija wtoroj mirowoj wojny 1939–1945 w dwienadcati tomach, Moskwa 1973–1982.

Jankowski S.M., *Reakcje Rosjan na wystawę katyńską w Moskwie. Czworkami do Moskwy...*, [w:] *Zbrodnia katyńska w oczach współczesnych Rosjan*, Warszawa 2007, s. 105–116.

Jażborowska I., *Kierunki i poglądy w historiografii rosyjskiej w sprawie zbrodni katyńskiej*, [w:] *Zbrodnia katyńska w oczach współczesnych Rosjan*, Warszawa 2007, s. 46–49.

Jażborowska I., Jabłokow A., Zoria J., *Katyń. Zbrodnia chroniona tajemnicą państwową*, Warszawa 1998.

Jażborowskaja I.S., Jabłokow A.Ju., Parsadanowa W.S., *Katynskij sindrom w sowietsko-polskich i rossijsko-polskich odnoszenijach*, Moskwa 2001.

Lebiediewa N.S., *Iz istorii podgotowki Niurnbierskogo processa*, „Jeżegodnik giermanskaj istorii” 1971, s. 256–286.

Lebiediewa N.S., *Katynskie gołosa*, „Nowyj mir” 1991, № 2, s. 208–222.

Lebiediewa N.S., *Katyń: priestuplenije protiv czelowieczestwa*, Moskwa 1994.

Lebiediewa N., *Katyń: zbrodnia przeciwko ludzkości*, Warszawa 1997.

Lebiediewa N., *Katyński dział wodny*, [w:] *Polacy i Rosjanie. 100 kluczowych pojęć*, red. A. Magdziak-Miszewska, M. Zuchniak, P. Kowala, Warszawa 2002, s. 100–168.

Lebiediewa N.S., *O tragiedii w Katyni*, „Mieżdunarodnaja żyżń” 1990, № 5.

Lebiediewa N.S., *„Operacyjno-czekistowska obsługa” jeńców wojennych (wrzesień 1939 – maj 1940)*, [w:] *Zbrodnia nie ukarana: Katyń–Twer–Charków*, Warszawa 1996, s. 108–122.

Lebiediewa N.S., *Podgotowka Niurnbierskogo processa*, Moskwa 1975.

Lebiediewa N.S., *Proces podejmowania decyzji katyńskiej*, [w:] *Europa Nieprowinconalna. Przemiany na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej (Białoruś, Litwa, Łotwa, Ukraina, wschodnie pogranicze III Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1772–1999)*, red. K. Jasiewicz, Warszawa–Londyn 1999, s. 1155–1174.

- Lebiediewa N.S., *Rozstrzeliwania i deportacje ludności polskiej w ZSRR w latach 1939–1941*, „Niepodległość i Pamięć” 1998, R. V, nr 2(11), s. 179–193.
- Lebiediewa N.S., *Suche nach der Wahrheit von Katyn*, „Horizont International” 1990, Nr. 31, s. 55–56; Nr. 32, s. 54–56.
- Lebiediewa N.S., *Sud nad faszyzmem i agriessiej (K 40-letiju Niurnbierskogo processa)*, Moskwa 1985.
- Lebiediewa N., Materski W., *Zastanawiający dokument: przyczynek do hipotezy o związku Akcji AB ze zbrodnią katyńską*, [w:] *W przeddzień zbrodni katyńskiej. Agresja sowiecka 17 września 1939 roku*, red. M. Tarczyński, Warszawa 1999, s. 69–83.
- Lebiediewa N.S., Narinskij M.M., *Komintern i Polska 1939–1943 gg.*, „Międzynarodnaja żyżń” 1993, № 8.
- Poltorak A.I., Lebedeva N.S., *Nürnberg: Geschichte und Gegenwart*, „Deutsche Außenpolitik” 1971, nr 5, s. 896–908.
- Poltorak A.I., Lebiediewa N.S., *25-letije Niurnbierskogo processa*, „Woprosy istorii” 1971, № 9, s. 85–106.
- Rogowa N.S., *Iz istorii pieriepiski A.I. Giercena 1859–1861 gg. (Sud’ba dokumentalnych matieriałow)*, „Trudy Moskovskogo gosudarstwiennogo istoriko-archiwnogo instituta” 1961, t. XVI, s. 317–331.
- Rogowa N.S., *K istorii archiwa A.I. Giercena*, „Istoriczeskij archiw” 1962, № 1, s. 94–104.
- Samochin W.P., Mieszczerinowa K.W., *Akademik Siergiej Aleksiejewicz Lebiediew (70 let sozdaniju sowietskoj wyczislitielnoj tiechniki)*, „Maszynostrojenije i kompjutiernyje tiechnologii” 2018, № 6, s. 18–88.
- Siergiej Aleksiejewicz Lebiediew*, [seria: „Biobibliografija uczonych Ukrainskoj SSR”], Kijew 1978.
- White Spots – Black Spots: Difficult Matters in Polish-Russian Relations, 1918–2008*, eds A.D. Rotfeld, A.V. Torkunov, Pittsburgh 2015.

NETOGRAFIA

Odznaczenia dla obywateli Rosji zasłużonych dla współpracy z Polską, <https://wiadomosci.wp.pl/odznaczenia-dla-obywateli-rosji-zasluzonych-dla-wspolpracy-z-polska-6025261441315457a> (dostęp: 6 VI 2026).

NOTKA O AUTORZE

Prof. dr hab. Albin Głowacki – profesor w Instytucie Historii Uniwersytetu Łódzkiego.

Zainteresowania naukowe: „Operacja polska” NKWD 1937–1938, losy obywateli polskich w ZSRR 1939–1946, radziecka okupacja ziem wschodnich RP 1939–1941, represje wobec obywateli polskich w ZSRR 1939–1946, działalność Związku Patriotów w ZSRR, polskojęzyczne wydawnictwa w ZSRR 1939–1946, studenci polscy w głębi ZSRR 1941–1946, stosunki polsko-radzieckie 1939–1946, współczesna Rosja.

albin.glowacki@uni.lodz.pl

